

KASVATUS & AIKA

ARVOSTELUT

<https://doi.org/10.33350/ka.136839>

Mammutti ja me too -aika

Silja Pitkänen

Arvosteltu näytelmä: Gabrielsson, Otto & Mattila, Laura. Rikkaruoho. KOM-teatteri 24.2.–13.5.2023. Rooleissa Vilma Melasniemi, Ella Mettänen, Juho Milonoff, Niko Saarela ja Miiko Toiviainen.

Jörn Donner (1933–2020) oli suomalaisen kulttuurin mammutti – ainakin omasta mielestään, kuten hänen vuonna 2013 ilmestyneen omaelämäkertansa nimi antaa ymmärtää. Myöhemmille sukupolville, jotka tietävät lähinnä vanhemman Donnerin, kirjailija, ohjaaja ja poliitikko Donner on kyllä tuttu, mutta välttämättä ei ole selvää, miksi häntä on pidetty kulttuurin ja politiikan jättiläisenä. Donnerista saattaa tulla monelle nuorelle mieleen arrogantti vanhempi mies, joka istuu haastatteluissa pää vinossa ja puhuu epäselvällä äänellä. Tämä luonnehdinta oli jokseenkin ystävällinen siihen nähden, mitä Donnerin hylkäämällä ”vahinkolapsella”, Otto Gabrielssonilla (s. 1981), on sanottavaa etäiseksi jääneestä isästään teoksessaan *Rikkaruoho. Viimeinen kirje isälle* (2020).

KOM-teatteri toi Otto Gabrielssonin jäähyväiset isälleen lavalle keväällä 2023. Laura Mattilan dramatisoimaa ja ohjaamaa näytelmää esitettiin yhteensä 40 kertaa. Kun itse kävin katsomassa näytelmän, muut katsojat olivat pääosin suurten ikäluokkien edustajia, ”boome-reita”, ja heidän mielikuvansa kulttuurimiehestä ovat todennäköisesti hyvin toisenlaisia kuin oman ikäluokkani, ”milleniaalien”, johon myös *Rikkaruohon* kirjoittaja, näytelmän ohjaaja ja osa ensemblestä kuuluvat.

Ennen näytelmän arviointia palaan kuitenkin hiukan *Rikkaruoho*-kirjaan. Kun Gabrielsonin teos ilmestyi keväällä 2020, jo pelkästään Antti Majanderin teosarvion otsikko *Helsingin Sanomissa* oli hämmästyttävä, ahdistavakin: ”Kulttuurin jättiläisen ruotsalainen vahinkopoika toivoi salaa Playstationia, ja sai ydinperheeltä yli jääneen viinerin” (*Helsingin Sanomat* 6.5.2020). Niin kirjassa, arvostelussa, kuin näytelmässäkin kerrotaan tarina, johon tiivistyy paljon Donnerin suhteesta poikaansa. Kirjailija perheineen vieraili hylkäämänsä ”vahinkolapsen” perheessä Tukholmassa matkalla kotiin jouluiselta Ruotsin-reissulta. Otto oli tuolloin alakoululainen. Hän toivoi Playstationia, ja kuvitteli, että voisi saada sellaisen isältään. Playstationia hän ei kuitenkaan saanut, eikä juuri muutakaan. Sen sijaan ainoa, mitä Otto isältään sai, oli Mammutin vaimon antama, perheen huoltoasematauolta yli jäänyt viineri. Näytelmässä viineri työnnetään pojan hämmästyksestä avoinna olevaan suuhun, ja väliajalla viinereitä oli tarjolla teatterin kahvilassa. Tarjolla oli myös Schwepes-inkiväärijuomaa. Näytelmän ensimmäisellä puoliskolla yksi Otto-hahmoista kertoi, että hänen huoneensa seinällä oli mainosjuliste, jossa oli Donnerin kuva sekä teksti ”Schwepes –

maistuu lapsilta kielletyltä”. Mainosteksti viittaa ensisijaisesti Donnerin eroottisiin elokuviin, mutta näytelmän(kin) perusteella Donnerista kaikkiaan välittyy lapsilta kielletty kuva.

Näytelmässä nähdään viisi Ottoa, jotka kuvastavat Otto Gabrielssonin eri puolia: traumatisoitunut nuori mies (Miiko Toiviainen), äreä kirjailijanalku (Niko Saarela), ylisuorittaja (Juho Milonoff) sekä mykkä, hento lapsi (Ella Mettänen). Lisäksi psykologi-Otto (Vilma Melasniemi) on kutsunut muut Otot Itämeren saarelle kirjallisuusterapeutin sessioon. Yhdessä Otot kirjoittavat viimeistä kirjettä isälleen – kukin omalla äänellään – ja keskustelvat kokemuksistaan ja traumoistaan. Näytelmän keskiössä ovat Ottojen monologit ja keskustelut muiden Ottojen kanssa. Ottoja on monta ja Mammutteja vain yksi, mutta kaikki keskustelut ja tapahtumat tietenkin liittyvät Mammuttiin, jolla on poissaolevanakin valtava, virtahepomainen rooli Ottojen elämässä.

Ottojen kirjoittaessa viimeistä kirjettä ja keskustellessa isästään kuullaan useita aforistisia repliikkejä, kuten: ”Olisi mukavaa tavata Rafaelin [Donnerin rakastama poika] kanssa ja pohtia, kumpi oli pahempi: Donner läsnäolevana vai Donner poissaolevana isänä.” Keskusteluissa Otto haastaa myös isänsä taiteellisen perinnön: ”Kaitafilmin tuhlausta. Ja satayksi teosta. Emily Brontë kirjoitti yhden teoksen, ja se riitti.” Donnerin henkilöä ja työtä on ruodittu siinä määrin julkisuudessa viime aikoina, että moni saattaa olla näistä pohdinnoista samaa mieltä. Toisaalta, kuten eräs katsoja väliajalla totesi näytelmän tekijöihin viitaten: ”Taitavat olla pojan puolella.” Vaikka näytelmän asetelma on puolueellinen, Mammutilla ei ollut elinaikanaan vaikeuksia saada ääntään kuuluville eikä mielipiteitään julki. Donner ei ehtinyt lukea poikansa kirjaa, mutta tiesi, että se tullaan julkaisemaan, ja piti sitä skandaalihakuisena (ks. esim. *Iltasanomat* 22.11.2022).

Näytelmä herättää pohtimaan myös, kuinka paljon Otto Gabrielssonin lapsuudenkokemuksiin heijastuivat hänen äitinsä pettymykset. Donner tunnusti pojan vasta tämän ollessa kymmenen, ja tuolloinkin äidin – joka oli jo Oton syntyessä kahden lapsen yksinhuoltaja – täytyi kirjoittaa sopimus, jossa Donner irtisanoutui elatusavun maksamisesta. Vanhemmuus ja lapsuus ovat näytelmän suuria teemoja, ja molemmat myös muuttuvat ajan mukana. Mileniaalien sukupolvi ajattelee vanhemmuudesta ja lapsuudesta toisin kuin ”boomerit”. Silti edeltäviltä sukupolvilta siirtyy runsaasti henkistä perintöä seuraaville, halusimmepa tai emme. Tämän tuovat esiin myös näytelmän Otot.

Rikkaruohon lopussa isäänsä kaivanneiden Ottojen patoutuneet tunteet purkautuvat, ja kirjallisuusterapeutista sessiota varten turvalliseksi tilaksi rakennettu maja romahtaa, Ottojen työstämät paksut käsikirjoituspinot räjähtävät, ja kaiken lisäksi mereen heitetty *Mammutti*, jossa Donner luonnehtii Ottoa erehdykseksi, ajautuu takaisin saaren rantaan. Donnerista ja hänen loukkaavasta teoksestaan ei pääse eroon, vaikka uutinen hänen kuolemastaan tavoittaa Otot kirjallisuusterapian aikana. Lapsi-Otto laulaa ”Hyvää yötä, viimeinen mammutti” samalla, kun Otot poistuvat näyttämöltä kuljettaen isänsä, Mammutin, takaisin mereen. Ehkä näytelmän lopussa on kuitenkin hitunen lohtua, tai ainakin anteeksiantoa.

Vanhemmuuden ja lapsuuden kysymysten sekä sukupolvierojen pohtimisen ohella *Rikkaruoho*-näytelmä on vahvasti kiinni me too -ajassa. Vasta lähivuosisikymmeninä on tunnustettu ja tunnustettu, että huomattavassa asemassa olevien miesten (useimmiten miesten, mutta toisinaan myös naisten) lähipiirissä tapahtuu monesti ikäviä asioita. Vaikka me too -ilmiön parissa on tapahtunut ylilyöntejä, on ytimenä (miesten naiseen kohdistama) vallan väärinkäyttö.

Kesällä 2023 Donnerin leski Bitte Westerlund kertoi ripotelleen osan Mammutin tuhkista kompostiin (ks. esim. *YLE* 25.8.2023). Tuliko Mammutti ”canceloiduksi” ansaitsemallaan tavalla? Moni Donnerin kanssa läheisesti tekemisissä ollut saattaa ainakin kokea jonkinlaisen katharsiksen. Vaikka Mammutti on nyt tuotu esiin me too -miehenä monen

hänen läheisensä toimesta, suurelle yleisölle, varsinkin vanhemmille ikäluokille, kirjailijan elämän seuraaminen tarjonnee viihdettä vielä pitkään hänen kuolemansa jälkeen. KOM-teatterin esitys toi esiin nuorempien sukupolvien ääniä ja näkökulmia. Ne eivät ole tarkoituksellisen skandaalihakuisia, vaan tuovat yhteiskunnallisen keskustelun osaksi sen, mitä aikaisemmin ei ollut mahdollista sanoa julkisesti. Vanhempi sukupolvi ei välttämättä ole kovin kiinnostunut me too -ajattelun vaikutuksista, koska on tottunut neromyyttiin, joka oikeuttaa minkä tahansa. Nuorempi sukupolvi puolestaan ajattelee, että neron asema ei perustele huonoa käytöstä. Donner on ikään kuin tämän asian mittari – tai ukkosenjohdatin.

Kirjallisuus

- Juuti, Mikko 2022. Jörn Donnerin hylkäämä poika piirsi kirjassaan riipaisevan kuvan isästään – paljastaa nyt, miten merkittävästi tilanne muuttui kuoleman jälkeen. *Iltasanomat* 22.11.2022 [www-lähde] < www.is.fi/viihde/art-2000009215671.html > (Luettu 9.10.2023).
- Puukka, Päivi & Jägerhorn Jenny 2023. Jörn Donnerin leski suivaantui miehensä naisseikkailuista ja sirotti osan tämän tuhkasta kompostiin: ”En ole katkera, mutta vähän vihainen.” *Yle* 25.8.2023 [www-lähde] < <https://yle.fi/a/74-20046635> > (Luettu 9.10.2023).
- Gabrielsson, Otto 2020. *Rikkaruoho: Viimeinen Kirje Isälle* (Vildhavre. Sista brevet till pappa). Helsinki: S&S.
- Majander Antti 2020. Kulttuurin jättiläisen ruotsalainen vahinkopoika toivoi salaa Playstationia, ja sai ydinperheeltä yli jääneen viinerin. *Helsingin sanomat* 6.5.2020 [www-lähde] < <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006497107.html> > (Luettu 9.10.2023).

FT Silja Pitkänen toimii tutkijatohtorina Turun yliopistossa ja Jyväskylän yliopistossa.